

Περί τῆς ὄντολογίας τοῦ προσώπου

Ἐπειδὴ θεωρῶ ὅτι τὰ κείμενα τὰ ὁποῖα θὰ προέλθουν ἀπὸ τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρέπει νὰ εἶναι σαφῆ, καθαρὰ καὶ νὰ μὴ ὑποκρύπτουν ἀντορθόδοξες θέσεις, γι' αὐτὸ πρότεινα, μεταξύ τῶν ἄλλων, νὰ ἀντικατασταθῇ ὁ ὄρος πρόσωπο πού προέρχεται ἀπὸ σύγχρονες φιλοσοφικές καὶ κοινωνιολογικές ἀντιλήψεις, μὲ τὸν βιβλικὸ ὄρο ἄνθρωπος. Ἀνέπτυξα δὲ τὴν μεγάλη σημασία αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς.

Οἱ σύγχρονοι περσοναλιστές πού κάνουν λόγο γιὰ τὸ «ἀνθρώπινο πρόσωπο» καὶ τὴν «ὄντολογία τοῦ προσώπου», συνδέουν τὴν φύση μὲ τὴν ἀναγκαιότητα, τὸ δὲ πρόσωπο μὲ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν βούληση. Μιά τέτοια θεώρηση τῶν πραγμάτων συναντᾶται στοὺς ἀρχαίους αἰρετικούς, ὅπως τοὺς ἀρειανούς, τοὺς ἀπολλιναριστές καὶ τοὺς μονοθελῆτες, καθὼς ἐπίσης στὴν σύγχρονη δυτικὴ φιλοσοφία, ὅπως φαίνεται σὲ ἐκπροσώπους τοῦ ὑπαρξισμοῦ καὶ τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ.

Οἱ ἅγιοι Πατέρες ἀντέκρουσαν τὴν ἄποψη ὅτι ἡ φύση συνδέεται μὲ τὴν ἀναγκαιότητα, καὶ τὴν ἄποψη γιὰ ὑποστατικὴ θέληση καὶ βούληση, γιατί καταλήγουν σὲ ἀλλοιώσεις τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας. Αὐτὸ φαίνεται ἰδιαίτερα στὰ κείμενα τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ.

Μερικοὶ θεωροῦν ὅτι ἡ πρόταση αὐτὴ γιὰ ἀντικατάσταση ἀπὸ τὸ κείμενο πρὸς ψήφιση στὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο τοῦ ὄρου πρόσωπο ἀπὸ τὸν ὄρο ἄνθρωπος πρόκειται γιὰ ἓνα σχολαστικὸ θέμα καὶ ἓνα μικρᾶς σημασίας ζήτημα, στὸ ὁποῖο δὲν πρέπει νὰ δοθῇ ἰδιαίτερη προσοχή.

Ἐπειδὴ ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἀντίληψη γι' αὐτὸ στὴν συνέχεια θὰ δημοσιεύσω μιά εἰσήγηση πού ἔκανε ὁ **Γεώργιος Σίσκος, διδάκτωρ Θεολογίας** καὶ ἐξειδικευμένος στὴν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, στὴν ὁποία ἐξεπὸνησε καὶ τὴν διδακτορικὴ του διατριβὴ πού ἐνεκρίθη ὁμοφώνως καὶ μὲ ἄριστα.

Ἡ εἰσήγηση αὐτὴ εἶναι περίληψη ἑνὸς μεγάλου κειμένου, πού εἶναι ἀπόλυτα τεκμηριωμένο βιβλιογραφικῶς, διάβασα δὲ ὅλες τὶς ὑποσημειώσεις καὶ τὰ σχόλια στὰ ὁποῖα παραπέμπει καὶ καταγράφει αὐτούσιες τὶς φράσεις τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων θεολόγων περσοναλιστῶν.

Πάντως, ἔστω καὶ σὲ αὐτὴ τὴν περίληψη ὁ ἀναγνώστης θὰ μπορέσει νὰ καταλάβῃ τὴν ὅλη προβληματικὴ τῆς ὄντολογίας τοῦ προσώπου, ὅπως τὴν χρησιμοποιοῦν οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες περσοναλιστές καὶ θὰ διαπιστώσῃ τὶς φοβερὲς συνέπειες στὴν θεολογία καὶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ πρακτικὴ.

Πρέπει νὰ διαβασθῇ προσεκτικὰ. Ὄταν δὲ θὰ δημοσιευθῇ τὸ πλῆρες κείμενο, τότε θὰ φανῇ ἐντονώτερα τὸ πρόβλημα τοῦ σύγχρονου περσοναλισμοῦ.

† Ὁ Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου Ἱερόθεος

* * *

Οἱ Περσωναλιστικές ἐρμηνεῖες τῶν κειμένων * τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ

τοῦ Γεωργίου Ἄγορ. Σίσκου, δρ.Θ.

Μέ τόν ὄρο περσωναλισμό ἐννοοῦμε αὐτό πού γίνεται εὐρέως γνωστό στήν Ἑλλάδα τά τελευταῖα 40 περίπου ἔτη ὡς θεολογία τοῦ προσώπου ἀναφορικά μέ τόν Θεό καί τόν ἄνθρωπο. Στό θέμα πού θά ἀναπτυχθεῖ στή συνέχεια παρουσιάζονται ἀρχικά ἡ περσωναλιστική ἐρμηνεία ὄρων καί διατυπώσεων ὅπως φύση, πρόσωπο, θέληση, ἐνέργεια, ἐλευθερία. Στή συνέχεια παρατίθεται ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἁγίου Μαξίμου ἐπί τῶν ἴδιων ὄρων καί διατυπώσεων μέ σκοπό τήν σύγκριση τῶν κειμένων τοῦ περσωναλισμοῦ μέ αὐτά τοῦ ἁγίου Μαξίμου. Τέλος καταληκτικά ἐξάγονται κάποια συμπεράσματα.

Κοινός τόπος στά περισσότερα κείμενα τοῦ θεολογικοῦ περσωναλισμοῦ εἶναι ἡ διαλεκτική σύγκρουση φύσεως καί προσώπου. Ἀφετηριακά, ἡ πεπτωκυῖα φύση ταυτίζεται μέ μιά ἀδήριτη «ὄντολογική ἀναγκαιότητα» πού καθιστᾷ τόν ἄνθρωπο ἀνελεύθερο, ἐξαιτίας τοῦ περιεχομένου τῆς ἴδιας του τῆς φύσης. Συνέπεια αὐτῆς τῆς «ὄντολογικῆς ἀναγκαιότητας» στήν ὁποία ὑπόκειται ἡ φύση εἶναι ἡ ἀπόδοση μιᾶς ἐγγενοῦς ἀμαρτωλότητας σέ αὐτήν τήν ἴδια τή φύση ὅπως παραδίδεται ἀπό τίς ἐνέργειες τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ. Ἡ φύση ἔχει ἐγγενῶς ἐν ἑαυτῇ τήν ἀμαρτία ὡς φόβο τοῦ Ἄλλου, ἀλλά καί κάθε ἐτερότητας πού δέν εἶναι τό ἴδιο τό ἄτομο.

Δηλώνεται ἡ ἀμαρτία ὄχι ὡς ἕξη ἀλλά ὡς ἡ ἴδια ἡ φύση, ἡ ὁποία ἀντιστρατεύεται τήν ἐλευθερία τοῦ προσώπου. Παράδειγμα χαρακτηριστικό τῆς φύσης ὡς ἀμαρτίας καί τοῦ προσώπου ὡς ἐλευθερίας ἀπό τήν φύση-ἀμαρτία εἶναι τό χωρίο τοῦ ἀποστόλου Παύλου στήν πρὸς Ρωμαίους «ὃ γάρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω· οὐ γάρ ὃ θέλω τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ τοῦτο ποιῶ... βλέπω δέ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου». Ὁ νόμος τοῦ νοός εἶναι ἡ βούληση τοῦ προσώπου γιά ἐλευθερία, ἐνῶ ὁ ἕτερος νόμος ἐν τοῖς μέλεσι εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀνθρώπινη φύση. Μέ βάση τήν ἐρμηνευτική τοῦ ὡς ἄνω ἀποσπάσματος, κατά τό προπατορικό ἀμάρτημα αὐτό πού μεταβιβάζεται στή φύση τῶν ἀνθρώπων μέσῳ τῆς ἀναπαραγωγῆς εἶναι ἡ ἴδια ἡ φύση ὡς ἀμαρτία.

Ἐνα ζεύγος παράλληλης διατύπωσης γιά τήν ἀπόλυτη συσχέτιση ἀνθρώπινης φύσης καί ἀμαρτίας εἶναι ἡ διάκριση φυσικοῦ κακοῦ καί ἠθικοῦ κακοῦ. Τό ἠθικό κακό ἔχει αἰτία του τό φυσικό κακό. Φυσικό κακό εἶναι τά

ἔνστικτα, οἱ ἔνορμήσεις, ἡ φθορά, οἱ ἀρρώστιες, ὁ πόνος τοῦ ἀνθρώπου καί ὅλα αὐτά ἀποτελοῦν τή ρίζα τῆς ἀμαρτίας στόν ἄνθρωπο.

Ἡ «ὄντολογική ἀναγκαιότητα» τῆς φύσεως παράγει μιᾶ καθολική σύγκρουση ὑποστάσεως καί φύσεως σέ ὅλα τά ὄντα καί ὄχι μόνο στόν ἄνθρωπο. Ἡ αἰτία τῆς σύγκρουσης εἶναι ὅτι ἡ φύση προηγείται ὡς ἀναγκαστικό δεδομένο κατά τή γέννηση κάθε ὑπόστασης καί καθορίζει μέσῳ ἐγγενῶν ἀναγκαστικῶν νόμων κάθε ὑπαρκτή ὑπόσταση. Ὁ θάνατος ἀναγκάζει τή φύση νά ἐπείγεται γιά τήν ἐπιβίωσή της σέ βάρος τῶν ἀτομικῶν ὑποστάσεων, οἱ ὁποῖες ἔρχονται στήν ὑπαρξη γιά νά διαιωνίσουν τό εἶδος-ἄρα νά ὑπηρετήσουν τήν ἀνάγκη τῆς φύσης γιά ἐπιβίωση- καί στή συνέχεια νά πεθάνουν. Ὁ θάνατος δέν γίνεται ἀποδεκτός ἀπό τίς ἀτομικές ὑποστάσεις, οἱ ὁποῖες ἀρνοῦνται νά δεχτοῦν τό τέλος τους. Συνέπεια αὐτοῦ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς φύσεως εἶναι ἡ γενικευμένη καί καθολική σύγκρουση κάθε ὑπαρκτῆς ὑπόστασης μέ τήν ἴδια τή φύση. Συμπέρασμα τῆς περσοναλιστικῆς ἐρμηνευτικῆς ἀναφορικά μέ τήν ἀναγκαιότητα τῆς φύσεως, εἶναι πώς τό πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου τελικά δέν εἶναι ἡ ἀμαρτία, ἀλλά ἡ ἴδια ἡ κτιστότητα ὡς ἐγγενῆς θνητότητα πού χρίζει ἀναγκαίως ὑπέρβασης.

Πυρήνας τῆς ἔννοιας τοῦ προσώπου στόν θεολογικό περσοναλισμό εἶναι τό γεγονός τῆς ἐλευθερίας. Κάθε στοιχεῖο καί ἔννοια πού συγκροτεῖ τήν περσοναλιστική ἐρμηνευτική ἔχει ὡς θεμέλιο τήν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας. Ἡ κτιστή ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ γιά τόν ἴδιο τόν ἄνθρωπο μιᾶ δοσμένη σ' αὐτόν ἀναγκαιότητα γιά τήν ὁποία οὐδέποτε ἐρωτήθηκε. Ἡ ἔσχατη πρόκληση, λοιπόν, γιά τό πρόσωπο εἶναι ἡ ὑπέρβαση τοῦ δεδομένου τῆς ὑπάρξεως, ἡ «δυνατότητα νά βεβαιώνη τήν ὑπαρξίν του ὄχι ὡς μιᾶ ἀναγνώρισιν δεδομένου γεγονότος, μιᾶς «πραγματικότητος», ἀλλ' ὡς προϊόν τῆς ἐλευθέρας συγκαταθέσεως καί αὐτοβεβαιώσεώς του. Αὐτό καί τίποτε λιγότερο ἀπό αὐτό, ζητεῖ ὁ ἄνθρωπος μέ τό νά εἶναι πρόσωπον».

Ἡ ἐλπίδα πραγματοποίησης αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας στόν ἄνθρωπο συνίσταται στό ὅτι ὁ Θεός ὄχι ὡς φύση ἄκτιστη, ἀλλ' ὡς πρόσωπο ἐλεύθερα αὐτοβεβαιώνει τήν ὑπαρξή του διά τῆς θελήσεώς του. Αὐτό συνεπάγεται στήν περσοναλιστική ἐρμηνευτική τήν προτεραιότητα τοῦ προσώπου ἔναντι τῆς φύσεως. Ἐάν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἦταν δεδομένη στό Θεό, ὅπως στόν ἄνθρωπο, τότε καί ὁ Θεός θά ἦταν ἀνελεύθερος. Ἀντιθέτως «ἐάν αὐτό πού κάνει τό Θεό νά ὑπάρχει δέν εἶναι ἡ οὐσία του, ἀλλά εἶναι τό πρόσωπο τοῦ Πατρός, τότε ἔχουμε ὁπωσδήποτε ἐλευθερία». Ἡ ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ βεβαιώνεται μέσα ἀπό τήν ἐλεύθερη θέληση τοῦ Θεοῦ Πατρός νά γεννᾷ τόν Υἱό του καί νά ἐκπορεύει τό Ἅγιο Πνεῦμα. Αὐτό συνιστᾷ ἕνα γεγονός κοινωνίας τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, διότι «ὁ Πατήρ ὡς πρόσωπον θέλει ἐλεύθερα τήν κοινωνία

αυτήν». Ἔτσι ἡ ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ ταυτίζεται μέ τήν ἀγάπη τοῦ Πατρός νά γεννᾶ τόν Υἱό του καί νά ἐκπορεύει τό Ἅγιο Πνεῦμα.

Στήν Ἀγιογραφική ρήση «Ὁ Θεός ἀγάπη ἐστί» ἐντοπίζει ὁ θεολογικός περсонаλισμός τόν ὀρισμό τοῦ εἶναι τοῦ Θεοῦ καί τοῦ τρόπου ὑπάρξεως τῶν θείων προσώπων εἰς ἄλληλα. Μέ κεντρικό ἄξονα τήν ἔννοια τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας, ταυτίζεται ἡ ἐλευθερία α)μέ τό πρόσωπο, β)μέ τή θέληση ὡς προσωπική-ὑποστατική θέληση καί γ) μέ τήν ἀγάπη ὡς τό εἶναι τοῦ Θεοῦ καί ὡς τρόπο ὑπάρξεως τῶν θείων προσώπων.

Ἡ ὅλη σημασιολόγηση τῶν ὄρων πρόσωπο, θέληση, ἐλευθερία, ἀγάπη, φύση καί ἀναγκαιότητα ἐρμηνεύει καί τά τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου. Συγκεκριμένα, οἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ συνέρχονται ἐλεύθερα στήν ὑποστατική ἔνωση τοῦ σαρκωμένου Λόγου. Διατηροῦν τήν ἐτερότητά τους ἀσυγχύτως χάρι στήν ἐλευθερία καί διατηροῦν τήν ἔνωσή τους χάρι στήν ἀγάπη ἀδιαιρέτως.

Ἡ σύνδεση ἐλευθερίας, προσώπου καί θελήσεως εἶναι αὐτή πού καθιστᾶ τή σάρκωση τοῦ Θεοῦ Λόγου δυνατή, διότι ἡ ἔλλειψη προσωπικῆς ἐλευθερίας θά συμπαρέσυρε καί τά ἄλλα δύο πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος στήν ἐνσάρκωση. Τό ὑποστατικό θέλημα τοῦ Χριστοῦ συνηχεῖ μέ τό ὑποστατικό θέλημα τοῦ Πατρός καί αὐτή ἡ συνήχηση τῶν ὑποστατικῶν θελημάτων φανερώνει τήν ἐλευθερία τῆς ἀγάπης στά πρόσωπα τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ Θεοῦ Πατρός.

Ἡ ὅλη περσοναλιστική ἐρμηνευτική τῆς ἐνανθρώπησης καταλήγει στά ἐξῆς συμπεράσματα ἀναφορικά μέ τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου:

Πρῶτον, μέ θεμέλιο τή θέση ὅτι θέωση σημαίνει μετοχή ὄχι στή φύση τοῦ Θεοῦ, ἀλλά μετοχή στήν προσωπική του ὑπαρξη, ἡ θέωση εἶναι ἡ υἰοθεσία τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή ἡ ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ. Δεύτερον, ἀντιτιθέμενη ἡ περσοναλιστική ἐρμηνευτική στήν θέση ὅτι ἡ θέωση ἀποτελεῖ μετοχή στίς φυσικές ἐνέργειες τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, καταλήγει στό συμπέρασμα πῶς κάνοντας λόγο ἡ θεολογία γιά φυσικές ἐνέργειες ἐξαφανίζει κάθε γεγονός προσωπικῆς σχέσης. Πῶς μπορεῖ νά γίνει λόγος γιά υἰο-θεσία ἢ χριστοποίηση διά φυσικῶν ἐνεργειῶν; Ἡ λύση πού προτείνεται στό πρόβλημα εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν θείων ἐνεργειῶν ὡς ὑποστατικῶν καί τῆς θείας χάριτος ὡς ὑποστατικῆς. Ἔτσι γίνεται κατανοητή ἡ θέωση ὡς υἰο-θεσία, ἡ ὁποία παραπέμπει εὐθέως στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δέν εἶναι τυχαία κατά τούς περσοναλιστές ἡ ἔκφραση «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», διότι σημαίνει ὅτι τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ εἶναι κατ' ἐξοχήν ὁ φορέας τῆς χάριτος. Τρίτον, ἡ θέωση προσφέρεται διά τῶν

μυστηρίων τοῦ Βαπτίσματος καί τῆς Θείας Εὐχαριστίας καί ἀποτελεῖ τήν εἰσαγωγή τοῦ προσώπου στή σχέση μεταξύ Πατρός καί Υἱοῦ. Εἶναι ἡ ταύτιση τοῦ θεοῦμένου προσώπου μέ τό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ. Τέταρτον, τά μυστήρια θεωροῦνται ὡς γεγονότα σχέσεων μεταξύ τῶν βαπτισμένων καί τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἡ θέση αὐτή φωτίζεται καλύτερα ἀπό τήν ἀπορρίψη κάθε λεγόμενης ἀτομιστικῆς θεώρησης τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐδῶ ἀκολουθίες, ὅπως π.χ τῆς θείας μεταλήψεως, ἀπορρίπτονται, διότι τό νόημα τῶν εὐχῶν ἀφορᾷ «τήν ἀτομική ἐξασφάλιση τοῦ δεομένου... Ἐνδιαφέρει ἀτομικά ὁ χριστιανός νά μεταλάβει ἀνενόχως καί ἀκατακρίτως τῶν ὑπερφυσικῶν δωρημάτων. Τό πόσο ἐμφατικά ἀγνοεῖται τό ἐκκλησιαστικό γεγονός, ἡ ὕπαρξη συν-κοινωνούντων ἀδελφῶν, εἶναι πραγματική ἐκπληξη». Συναφῶς, ἔργα ὅπως ἡ φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν ἀπορρίπτονται, διότι ἡ ἀνθολόγηση τῶν κειμένων ὑποτάσσεται πλήρως στή λογική τῆς ἀτομιστικῆς σωτηρίας.

Ἐδῶ κλείνει ἡ περσοναλιστική ἐρμηνευτική τῶν ὄρων καί ἀνοίγει ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ.

Στό σύνολο τοῦ ἔργου τοῦ ἁγίου Μαξίμου ὑπάρχει μιᾶ ἐνιαία ἀντίληψη περί τῆς κτιστῆς φύσεως τόσο τῶν νοητῶν ὅσο καί τῶν αἰσθητῶν. Ἡ φύση καθῶς παραδίδεται ἀπό τίς ἐνέργειες τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδύνατον νά ἐνέχει ἔστω καί σπερματικά ὁποιαδήποτε μορφή κακίας ἢ ἀμαρτωλότητας. Ἦδη ἀπό τά πρώϊμα ἔργα του, καί συγκεκριμένα στά κεφάλαια περί ἀγάπης, ὁ ἅγιος Μάξιμος μέ σαφήνεια ἀποδίδει τήν ἀμαρτωλότητα στήν ἐμπαθῆ κίνηση τοῦ νοός, γιά τήν ὁποία ἀποκλειστική εὐθύνη φέρει ἡ ὑπόσταση ἐκάστου ἀνθρώπου καί σέ καμμιά περίπτωση ἡ θεόσδοτη φύση του. Γράφει χαρακτηριστικά: «Τά αἰσθητά πράγματα βρίσκονται ἔξω ἀπό τό νοῦ, ἐνῶ τά νοήματα αὐτῶν τῶν πραγμάτων βρίσκονται ἐντός τοῦ νοός. Ἀπό τό νοῦ λοιπόν ἐξαρτᾶται ἡ ὀρθή ἢ ἡ κακή χρήση αὐτῶν. Διότι ἀπό τήν ἐσφαλμένη χρήση τῶν νοημάτων ἀκολουθεῖ ἡ κακή χρησιμοποίηση τῶν πραγμάτων». Ἡ ἀνθρώπινη φύση καί τά πράγματα χαρακτηρίζονται θεόσδοτα καί καλά κατά τήν φύση: «Ἀπό τά πράγματα πού μᾶς δόθηκαν ἀπό τό Θεό γιά χρήση, ἄλλα ἀπό αὐτά βρίσκονται μέσα στήν ψυχή, ἄλλα στό σῶμα, καί ἄλλα ἔξω ἀπό τό σῶμα ἰ γιά παράδειγμα μέσα στήν ψυχή βρίσκονται οἱ δυνάμεις αὐτῆς, στό σῶμα τά αἰσθητήρια ὄργανα καί τά ὑπόλοιπα μέλη, ἐνῶ ἔξω ἀπό τό σῶμα βρίσκονται οἱ τροφές, τά κτήματα καί τά ὑπόλοιπα. Ἡ καλή ἢ ἡ κακή χρήση αὐτῶν μᾶς καθιστοῦν ἐνάρετους ἢ κακοῦς». Ἡ φύση ὅπως παραδίδεται ἀπό τό Θεό ὄχι μόνο δέν ἐνέχει τήν ἀμαρτωλότητα ἐν ἑαυτῇ, ἀλλά τὸναντίον βοηθᾷ τόν ἄνθρωπο κατά τόν ἅγιο Μάξιμο στήν πραγματοποίηση τοῦ ἀγαθοῦ. Γράφει ὁ ἅγιος: «Τρία πράγματα εἶναι ἐκεῖνα πού μᾶς ὠθοῦν στό νά πράττουμε τά καλά»

τά φυσικά σπέρματα, οί ἅγιες δυνάμεις καί ἡ ἀγαθή προαίρεση... Ἐπίσης τρία εἶναι ἐκεῖνα πού μᾶς παρακινοῦν νά πράττουμε τά κακά ἢ τά πάθη, οί δαίμονες, καί ἡ κακή προαίρεση». Ἀξιοσημεῖωτο καί σαφές ἀπό τίς δύο τριάδες εἶναι ὅτι τά πάθη καί ἡ προαίρεση ἀναφέρονται στό πρόσωπο ἐκάστου ἀνθρώπου καί ὄχι στή φύση.

Στό σύνολο σχεδόν τῶν ἔργων τοῦ ἀγίου ὑπάρχει ἡ διάκριση γνώμης καί φύσης, κατά τήν ὁποία ἡ γνώμη ἀποτελεῖ τόν ὑποστατικό τρόπο διαχείρισης τῆς φύσεως. Μέ ἄλλα λόγια ἡ γνώμη ἀναφέρεται στό πρόσωπο, ἐνῶ ἡ φύση στό κοινό εἶδος τῶν κτιστῶν. Ἡ φύση διαλύεται, διαιρεῖται σέ πολλές διαφορετικές καί ἐνάντιες μοῖρες ἐξαιτίας τῆς ἀμαρτητικῆς κίνησης τῆς γνώμης: «Ἡ φιλαυτία τῶν ἀνθρώπων... ἀφοῦ ἡ ἀπόθησε ἢ ἐξαπάτησε τόν ἕνα καί τόν ἄλλο μας νόμο, διαίρεσε τήν μιᾶ φύση σέ πολλές μοῖρες, κι ἀφοῦ εἰσήγαγε τήν ἀναληθισίαν πού τώρα ἐπικρατεῖ, ὅπλισε τήν ἀνθρώπινη φύση ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ της διά τῆς γνώμης». Προτρέπει ὁ ἅγιος τούς ἀνθρώπους νά ἐναρμονίσουν τή γνώμη τους μέ τή φύση, ὅπως τούς τήν ἔδωσε ὁ Θεός, οὔτως ὥστε νά καταφανεῖ ἡ ἀξία τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Γράφει χαρακτηριστικά «Καθένας πού μέ σῶφρονα λογισμό καί εὐγένεια φρόνησης μπόρεσε νά ἐξαφανίσει αὐτήν τήν ἀνωμαλία τῆς φύσης, πρίν ἀπό τούς ἄλλους ἐλέησε τόν ἑαυτό του, δημιουργώντας τή γνώμη του σύμφωνα μέ τή φύση καί προσχωρώντας στό Θεό σύμφωνα μέ τή φύση του καί δείχνοντας πάνω του ὡς νοεῖται ὁ λόγος τοῦ κατ' εἰκόνα».

Οἱ σημαντικότερες ἐπισημάνσεις περί φύσεως καί ἀμαρτίας ἐξάγονται ἀπό τά ὕστερα ἔργα τοῦ ἀγίου Μαξίμου κατά τήν μονοθελητική ἔριδα. Οἱ μονοθελητες ἀπέδιδαν στή φύση, πρῶτον χαρακτήρα ἀναγκαιότητας καί δεύτερον ἀμαρτίας, ὅποτε κατ' αὐτόν τόν τρόπο ἠρνοῦντο τήν ὑπαρξη φυσικοῦ ἀνθρώπινου θελήματος στό Χριστό. Φυσικό θέλημα σήμαινε γι' αὐτούς ἀφενός τήν ὑποταγή τοῦ Χριστοῦ σέ ἀναγκαιότητα φυσικῶν κινήσεων, ἀφετέρου τήν ὑποταγή του σέ ἀμαρτητικές κινήσεις. Ἡ σύνδεση ἀναγκαιότητας καί ἀμαρτίας εἶχε ἤδη προηγηθεῖ σέ ἀπολλιναριστικούς κύκλους ἀναφορικά μέ τήν ὑπαρξη ἀνθρώπινου νοός στό Χριστό. Τό ἀπολλιναριστικό ἐπιχείρημα ἦταν ὅτι, ἂν ὁ νοῦς τοῦ Χριστοῦ ἦταν ἀναμάρτητος, τότε θά ἦταν ἀναγκασμένος καί, ἂν ὁ Χριστός εἶχε νοῦ ἀνθρώπινου, τότε σίγουρα θά εἶχε λογισμούς ταυτόσημους μέ τήν ἀμαρτία. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐρμηνεύοντας τό γεγονός τῶν δύο φυσικῶν θελήσεων στό Χριστό, ἐξηγεῖ ὅτι τά φυσικά εἶναι παντελῶς ἀναπολόγητα ὡς πρὸς τά ἔργα τῆς ἀμαρτίας καί συνεπῶς εἶναι ἀδιανόητο ἢ θεόσδοτη φύση τοῦ ἀνθρώπου νά ἐνέχει ὡς τέτοια οἰανδήποτε ἀμαρτωλότητα. Γράφει σχετικά γιά τό ἀνθρώπινο θέλημα τοῦ Χριστοῦ: «ὡς φύσει Θεός (ὁ Χριστός) ἤθελε τά σύμφωνα μέ τή φύση του θεῖα καί πατρικά... καί ὁ ἴδιος πάλι ὡς φύσει

άνθρωπος... ήθελε τά κατά φύση ανθρώπινα, πού δέν αντιτίθενται καθόλου στό θέλημα του Πατέρα. Γιατί κανένα από τά φυσικά, όπως ούτε ή ίδια ή φύση στό σύνολό της, δέν αντιτίθεται ποτέ στον αίτιο της φύσης, ούτε βέβαια και ή γνώμη και όσα είναι της γνώμης, όταν όμως συμβαδίζουν μέ τό λόγο της φύσης».

Ή εϋθεία σύνδεση προσώπου και θελήματος αναπόφευκτα οδηγεί στη διάσπαση του Τριαδικού Θεού και στην τριθεία. Λέγει ο άγιος: «αν τό χαρακτηρίσουν (τό θέλημα) υποστατικό, τότε ο Υιός θά παρουσιαστεί μέ διαφορετικό θέλημα από τον Πατέρα... Άλλ' ευχαρίστως θά τους ρωτούσα κι αυτό. Ο Θεός και Πατέρας των όλων θέλει επειδή είναι Πατέρας ή επειδή είναι Θεός; Άλλ' αν θέλει επειδή είναι Πατέρας, θά είναι άλλο τό θέλημά του από του Υιού, γιατί ο Υιός δέν είναι Πατέρας. Αν πάλι θέλει επειδή είναι Θεός, τότε επειδή Θεός είναι ο Υιός, Θεός και τό Άγιο Πνεύμα, άρα θά πουν ότι τό θέλημα είναι της φύσης, δηλαδή φυσικό». Τό ίδιο ακριβώς πρόβλημα γεννάται και στην περίπτωση χαρακτηρισμού της θείας χάριτος ως υποστατικής. Ή θεία χάρις αν είναι προσωπική-υποστατική, τότε πάλι ο Θεός εμφανίζεται μέ τρεις διαφορετικές ενέργειες αναλογούσες στις τρεις υποστάσεις της Άγίας Τριάδος. Ήπιπρόσθετα, αν ή ενέργεια είναι προσωπική υποστατική, τότε ο Χριστός ως μία ύπόσταση θά έχει και μία ενέργεια, ή όποία θά είναι κτιστή και άκτιστη μαζί πράγμα αδύνατον.

Στό ζήτημα της θεώσεως του ανθρώπου, ο άγιος Μάξιμος έρμηνεύοντας τό χωρίο του Άποστόλου Παύλου περί γνώσης του Θεού εκ μέρους και τό χωρίο του ευαγγελιστή Ιωάννη περί θέασης της δόξας του Μονογενοϋς, αποφαίνεται ότι είναι αδύνατη ή γνώση του προσώπου του Θεού Λόγου (όπως προτείνουν οι περσοναλιστές) διότι «*Και μήποτε ο μέν άγιος Παύλος την ως Θεού Λόγου γνώσιν εκ μέρους έφη γνώσκειν. Έκ γάρ των ενεργειών, ποσώς μόνον γινώσκειται. Η γάρ επ' αυτώ κατ' ουσίαν τε και υπόστασιν γνώσιν, όμοίως πάσιν άγγέλοις τε και ανθρώποις, καθέστηκεν άβατος, κατ' ουδέν ουδενί γινωσκομένη*» Τό αυτό ακριβώς επαναλαμβάνει και ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς για την άκτιστη ενέργεια της Άγίας Τριάδος: «*οί θεόσοφοι δε πατέρες, κοινή συνεληλυθότες απεφήναντο έννοικειν μέν την θεότητα τοις ως χρεών κεκαθαρμένοις, άλλ' ουχ ως έχει φύσεως. Ούτε τοίνυν κατά την ουσίαν ούτε κατ' υπόστασιν τινα μέτοχός τις γίνεται Θεού... Η δε κοινή της τρισυποστάτου φύσεως ενέργειά τε και δύναμις, διαφόρως μεριζομένη και καταλλήλως τοις μετέχουσι, διά τουτο και χωρητή γίνεται τοις κεχαριτωμένοις*». Δέν μετέχεται συνεπώς τό πρόσωπο του Θεού Λόγου, αλλά ή κοινή ενέργεια της τρισυπόστατης φύσης. Αυτό φυσικά δέν συνεπάγεται

μετοχή σέ ἀπρόσωπη οὐσία –ὅπως συμπεραίνει ἡ персонаλιστική ἐρμηνευτική-, διότι ἡ θεία φύση εἶναι τρισυπόστατη.

Καταληκτικά, ὀδηγεῖται κανεῖς στά ἐξῆς συμπεράσματα:

A) Ἡ персонаλιστική ἐρμηνευτική ἀνατρέπει ἐντελῶς σημασιολογικά ὄρους, διατυπώσεις, σημαίνοντα καί σημαίνόμενα στά κείμενα τῆς πατερικῆς παράδοσης καί τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

B) Αὐτή ἡ ἀνατροπή δηλώνεται ὡς πιστή ἐρμηνεία τῶν πηγῶν καί προσαρμογή στίς ἀνάγκες τοῦ παρόντος.

Γ) Ἡ персонаλιστική ἀντίληψη περί ἀνθρώπινης φύσης ὡς ταυτιζόμενης μέ τήν ἁμαρτία καί τήν ἀναγκαιότητα, ὀδηγεῖ σέ μιά ἀντίληψη τῶν μυστηρίων ὡς αὐτόματων γεγονότων μεταμόρφωσης καί θέωσης τοῦ ἀνθρώπου.

Δ) Ἀντίστροφα, ἡ τόσο ἔντονη ἐξαχρείωση τῆς φύσης, ἀφενός ἀφήνει ἐλάχιστα περιθώρια στήν ἀσκητική προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, ἀφετέρου ἐπείγεται γιά μιά -ἔξωθεν ἀπό τήν ἀσκητική- αὐτόματη μεταμόρφωση τῆς χάριτος.

Ε) Ἡ ἀπόρριψη βασικῶν κειμένων τῆς παράδοσης, ὅπως π.χ τῆς Φιλοκαλίας, ἐξαιτίας τῆς ἐμμονῆς σέ αὐτό πού ὁ персонаλισμός ὀνομάζει γεγονός τῆς σχέσης, ἀφενός παραπέμπει ἐρμηνευτικά σέ ἕναν ἄνευ βάθους φιλοσοφικό κοινωνισμό, ὁ ὁποῖος ἀδυνατεῖ νά προσπελάσει τό νόημα τῶν κειμένων τῆς παράδοσης, ἀφετέρου συνιστᾷ μιά κακοποίηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς.

Αὐτά ἔχουν ἤδη ἐπισημανθεῖ στό ἔργο τοῦ Σεβασμιωτάτου Ναυπάκτου ἐκτενῶς. Ἐνδεικτικά ἀναφέρω τά κεφάλαια περί ἐλευθερίας καί βούλησης τοῦ προσώπου στό βιβλίο «Μεταπατερική Θεολογία καί ἐκκλησιαστική πατερική ἐμπειρία» καί τό κεφάλαιο περί μυστηρίων καί μαγικῆς θρησκευτικότητας στό βιβλίο του «Μεταφράσεις: Μυστήρια καί Ἄσκηση».

Σᾶς εὐχαριστῶ πολύ.

*(Εἰσήγηση στό Θεολογικό Συνέδριο «Θεολογία καί Ποιμαντική»,
Ναύπακτος 3-10-2015-www.parembasis.gr)*